

ТРАГОМ

У ери свеопште опасности од тероризма и сваког што човека претвара у злочинца и убицу неужних видљивом конфликту. Да ли су то људи чији се мент од осталих, до мере да су спремни на зверства која

Психолози, социолози и све иоле значајније безбедносно-обавештајне службе имају један заједнички циљ – направити профил терористе на основу кога ће се лакше и са великом поузданошћу препознати потенцијални злочинац. И да одмах отклонимо дилему: резултат је сличан оном који криминолози добију када праве фото-робот лица за којим трагају: имају фрагменте или слику која је налик починиоцу, али није сасвим поуздана. Једноставно, не постоји универзални профил терористе, а самим тим ни јединствен одговор на питање зашто човек постаје терориста. Сви они се веома разликују у бројним, само њима својственим карактерним, мотивационим, здравственим, идеолошким и другим елементима, који ће их учинити класичним терористом, терористом-самоубицом, регрутером, помагачем или организатором.

Насиље им је блиско

Ипак, трагање за универзалним профилем терористе за стручњаке није узалудан посао, јер њихове резултате и те како могу да користе аналитичари у безбедносним службама и да на основу тих података превентивно укажу на могуће починиоце, поготово када нема довољно оперативних података са терена. Примера ради, нека истраживања су указивала, а потом су, нажалост, и потврђена у пракси, да су на пример марокански терористи изузетни планери и прецизни организатори терористичких напада.

Једна карактерна особина је, без изузетка, заједничка за све терористе – изражена склоност ка насиљу, а тероризам је неспорно један од облика политичког насиља. О томе да ли је склоност ка насиљу својствена сваком људском бићу, наравно са различитим потенцијалом и вероватноћом ис-

И ЛУ

МРЖЊЕ

евне борбе против њега, често се питамо шта је то људи које не познаје, а није са њима ни у каквом ални склоп и систем вредности толико разликује ни звери не чине једни другима?

пољавана, или је та склоност иницирана и развијена у специфичним животним околностима, водиле су се и воде бројне стручне расправе, из којих су се као доминантне издвојиле две теорије.

Теорија условљености, у најкраћем, своди се на тврдњу да насиље као облик људског понашања није у човековој природи, али се јавља под утицајем бројних чинилаца који делују на човека у средини у којој живи. С друге стране, теорија природности настоји да докаже како је насиље записано у генетском коду човека, а да окружење у коме живи само додатно олакшава или онемогућава његово испољавање. Можда је значајно истаћи да су поборници теорије природности у већини, што не значи и да су безусловно у праву.

На ту тему спровођени су и неки интересантни експерименти, од којих је један извршен у Холандији. У једној улици у Амстердаму одвијала се туча групе мушкараца, а недалеко од њих двоје младих били су у љубавном заносу. Организатори експеримента су једноставним бројањем посматрача оба догађаја утврдили да је много већи број људи био заинтересован да посматра тучу мушкараца него млади пар, што је искоришћено као један од аргумената који иду у прилог теорији природности. Истина је, како то најчешће и бива, негде између.

Колико вреди живот

И мотиви због којих се људи одлучују да постану терористи су различити, готово неисцрпни, и такође су предмет непрестаног истраживања. За разлику од насиља, које је (можда) уграђено у људском уму и што би многи прихватили као константу, мотиви се значајно мењају од земље до земље, од организације до организације, а често су и врло лични.

ДИЛА



Без намере да се упуштамо у дефиниције и научно утемељене поделе, у највећем броју случајева мотиви због којих се човек одлучује да постане терориста уско су везани за циљеве које је прокламовала одређена терористичка организација. Они су најчешће идеолошки, религијски и етнички. Може се закључити да колико има организација, толико је и мотива. Ако је друга половина 20. века била обележена деловањем бројних различитих терористичких организација, 21. век је, бар за сада, резервисан за религијски мотивисане организације претежно исламистичког предзнака и терористе у виду бомбаша-самоубица.

Шта је то у човеку што га мотивише да постане терориста-самоубица и да се, на први поглед, олако одрекне највеће и неповратне вредности коју има – живота? Верски фанатизам, ментална болест или несрећан спој та два елемента?

Верски фанатици се не рађају као такви и они, дословно, јесу производ околности у којима су се нашли. Дуготрајна изложеност ригидној верској индоктринацији, у комбинацији са провереним методама психичког насиља као што су изолација од реалног живота и „прање мозга“, доводи до некад и трајног поремећаја психе, система вредности и стварања истинских фанатика, који безусловно верују да ће, пре него што прва кап њихове крви падне на земљу, бити у наручју 72 девице у Алаховом рају. Без дилеме, све исламистичке терористичке организације које користе бомбаше-самоубице у својим камповима за обуку имају специјализоване тимове који регрутују потенцијалне самоубице и обучавају их, али је кључно то што са њима реализују различите програме деловања на свест и психу, који их доводе у такво стање да више не располажу својим животом по сопственој вољи, већ по наводној вољи Алаха, који је испоставља преко вође групе.

Ментални поремећаји

Ипак, у великом броју случајева бомбаша-самоубица верски фанатизам је праћен различитим озбиљним менталним тегобама. Тешко је код оног ко је извео самоубилачки напад накнадно и са сигурношћу утврдити да ли је и у којој мери био болестан и да ли је пресудан мотив био верски фанатизам или болест.

Иако није био самоубица већ терориста, интересантан је случај Сиријца Незара Хиндавија, припадника палестин-

ског „Абу нидала“, који је на лондонском аеродрому „Хитроу“ подметнуо бомбу у путну торбу своје невенчане трудне супруге, коју је испратио на лет у Израел. Британске службе су ипак откриле бомбу и масакр је спречен.

Поставља се питање да ли је Незар Хиндави фанатик или психички болесник? Фанатик ће, у највећем броју случајева, мотивисан религијом, политиком или нечим трећим, насумично да убије одабрану мању или већу групу људи. Незар Хиндави није желео да убије насумично, био је свестан да бомбу поставља у авион којим лети његово нерођено дете. Чини се да је код њега, уз уважавање осталих мотива, пресудна ментална болест, која је онемогућила чак и сажаљење према најближима.

Срећом, безбедносне службе у свету постижу значајне успехе у превентивном деловању против терориста, а оне који буду ухваћени проучавају тимови психолога, социолога и других аналитичара.

Једно од таквих истраживања, којима су Израелци, из разумљивих разлога, посветили посебну пажњу, спроведено пре више од деценије, показало је да више од половине терориста-самоубица болује од неког облика депресије, као и да више од 40 одсто њих има суицидне мисли. Лако је сложити се са оценом да се не ради о ментално здравим особама. Ипак, не сме се донети ни погрешан закључак да сви терористи пате од неког обољења, а још мање да су људи са менталним проблемима потенцијални терористи, али је сигурно да се са њима може лакше манипулисати. У прилог томе говоре резултати истог истраживања, по којима мање од 20 одсто организатора и регруттера пати од депресије, а проценат суицидних међу њима је занемарљив и готово да их и нема, за разлику од стања код директних извршилаца.

Друго независно истраживање, ограничено само на киднапере авиона, у извесној мери поткрепило је претходну тезу. Наиме, проучавањем њиховог менталног склопа у дужем временском периоду, установљено је да код свих отмицара постоји неколико заједничких елемената: потичу из нестабилних и насилничких породица у којима је отац често алкохоличар, мајка дубоко религиозна и доминантна, имају млађу сестру према којој гаје заштитнички однос, оптерећени су финансијском нестабилношћу, ограничени малим могућностима за напредовање на друштвеној лествици, а по правилу су пасивне и повучене особе, па чак и сексуално срамежљиве и несигурне. Све ове особине, наравно уз остале животне околности, могу да представљају окидач за појаву неког психичког поремећаја.

У једном периоду истраживања појава везаних за тероризам владао је стереотип да обични људи постају терористи углавном јер су необразовани, потичу из сиромашних породица и немају запослење. Као такви, немају могућности да се остваре на друштвеном плану, или су оне скромне, па овом врстом насиља компензују своје неуспехе. Међутим, подробије анализе су показале да је овај стереотип превазиђен и да је неприменљив на све, односно да је прихватљив само за поједине организације.

Примера ради, просечан терориста италијанских Црвених бригада имао је мање од 40 година, најмање средње образовање, интересовања и посао који су везани за друштвене науке. Хамас велики део својих кадрова регрутује са Исламског универзитета у Гази, дакле врбује људе са високим образовањем. Познато је да терористи шпанске ЕТА потичу из Баскије, покрајине чија популација важи за најобразованију у Шпанији, са највише прочитаних књига по глави становника и материјално ситуирану изнад шпанског просека. Са друге стране, Талибани у Авганистану своје следбенике заиста траже и налазе у млађој, сиромашној и необразованој популацији, која им је лако доступна због вишедеценијског безнађа које влада у земљи, а слична је ситуација и са групом „Абу нидал“.

Чак и у великој мери тачан податак, применљив на готово све познате организације, да је просечан терориста мушкарац у добу између 17 и 35 година, временом подлеже преиспитивању јер у свету тероризма има све више жена, па и деце, нарочито у Авганистану.

Опаснији пол

Освета као мотив заузима високо место међу регрутованим терористима. Ова појава је раширенија у друштвима на нижем степену развоја, али на њу није имуно ни становништво најразвијенијих земаља. Свакако да неко ко изгуби члана породице или пријатеља у обрачуну са непријатељем, постаје осетљивији, подложнији манипулацији и испољава веће разумевање за циљеве терористичке организације. Уз то, не треба губити из вида да још увек постоје друштва у којима је освета питање одбране части.

Посебно место у свету тероризма, поготово у новије време, припада женама терористима, код којих је освета чест мотив. Као и код мушкараца, и код жена терориста тешко је направити универзални профил по питању година, образовања или занимања, али експерти сматрају да код же-

на лични мотиви, међу које свакако спада и освета, превазилазе религијске, политичке, идеолошке и друге разлоге. Чест је случај да се жена придружи терористима из емотивних разлога (супруг, момак). У том погледу нема битних разлика између некадашњих и садашњих терористичких организација. У извесном броју случајева су жене или девојке које су религиозно или на други начин мотивисане, истовремено свесне да као нежнији пол имају одређене предности које им омогућавају да лакше прођу кроз систем контрола, па на тај начин директно или као логистика потпомажу извођење акција.

Бројни су примери терористичких акција, од московског позоришта, преко Лондона и Париза, где су жене имале значајну улогу и дале живот у име вере или освете, јер су им мужеви или блиски сродници претходно страдали. Има и примера да су жене које је непријатељ силовао постале терористи из освете. Међутим, ситуација је још гора ако су биле силоване од својих сународника, а живе у срединама где се то третира као срамота, те се због одлучују на самоубилачке акције ради одбране своје и породичне части.

У свету тероризма има много мање жена него мушкараца, али оне углавном нису слабији, а још мање нежнији пол. Експерти из те области карактеришу их чак као експлицитније од мушкараца у терористичким акцијама. Седамдесетих година прошлог века немачка јавност била је згрожена снимком акције групе „Бадер-Мајнхоф“ на коме се види како се жена терориста у бекству након акције одједном враћа на место злочина да би докрајчила полицајца кога је претходно ранила, иако је изложена озбиљној опасности да и сама буде ухваћена или убијена.

Интересантно је да се женама у исламском свету, који је према њима прилично ригидан, уопште и дозвољава да се баве тим скоро типично мушким „послом“. У суштини, то највише говори о лицемерју терористичких идеолога и вођа, који тумачење ислама као религије усклађују са својим плановима и намерама. У појединим исламским земаљама женама је забрањено да уђу у ресторан, осим ако су опасане експлозивом, нити смеју да возе аутомобил, осим ако није крцат бомбама. Можда то њихове вође то виде као неки вид еманципације. У извесном смислу, изузетак представљају палестинске терористичке организације које жену новопридошлог члана третирају као пуноправног члана групе. ■

Ауџор је џуковник у пензији, бивши аналитичар Војнобезбедносне агенције